

Staatsvijand nummer 1

Marcel Rosenbach en Holger Stark

Staatsvijand nummer 1

*Hoe een groep internetactivisten
de machtigste naties ter wereld uitdaagt*

Vertaald uit het Duits door Anne Frehen,
Sander Hoving en Richard Kruis

Lebowski Publishers, Amsterdam 2011

Oorspronkelijke titel: *Staatsfeind WikiLeaks*
Oorspronkelijk uitgegeven door: Deutsche Verlags-Anstalt
© Deutsche Verlags-Anstalt, München, in der Verlagsgruppe Random
House GmbH und SPIEGEL-Verlag, Hamburg, 2011
© Vertaling uit het Duits: Anne Frehen,
Sander Hoving en Richard Kruis, 2011
© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2011
Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam
Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 0969 1

NUR 320

www.lebowskipublishers.nl

Lebowski Publishers is een imprint van
Dutch Media Uitgevers bv

Produktgroep uit goed beheerde
bossen, gecontroleerde bronnen
en gerecycled materiaal.

Cert no. SGS-COC-003091
www.fsc.org
© 1996 Forest Stewardship Council

lebowski

Dit boek is ook leverbaar als e-book:
ISBN 978 90 488 0970 7

Inhoud

Voorwoord	7
1 Staatsvijand WikiLeaks	13
2 De tovenaars van Oz: Julian Assange	28
3 Vijf vrienden – Het begin van WikiLeaks	60
4 De confrontatie begint: 2010, het jaar van de escalatie	110
5 Oorlog op verschillende fronten	151
6 De vuurproef	183
7 Codenaam Project 8	222
8 Het imperium slaat terug	256
9 Vol spanning	282
Nawoord	304
Dankbetuiging	311
Noten	315
Personenregister	331

Voorwoord

WikiLeaks en wij

Dit is het verhaal van de invloedrijkste politieke activist die de wereld momenteel rijk is. Julian Assange heeft met zijn organisatie WikiLeaks de regeringen van de machtigste naties tegen zich in het harnas gejaagd. Hij gaf het mondiale publiek de mogelijkheid een blik achter de schermen van de wereldpolitiek te werpen door stapsgewijs 251.000 berichten van Amerikaanse ambassades openbaar te maken. Dat was, na de publicatie van de *Collateral Murder*-video's en de oorlogslogboeken uit Afghanistan en Irak, binnen een tijdsbestek van zeven maanden de vierde dreun die WikiLeaks uitdeelde. Nooit eerder waren er vergelijkbare close-ups van het militaire en diplomatieke innerlijke leven van een supermacht getoond.

Voor Assange, maar ook voor de Amerikaanse overheid, was het jaar 2010 als een goed opgebouwd vuurwerk: hoe meer het jaar naar zijn einde neigde, hoe opzienbarender de onthullingen werden, tot de ziedende finale de machthebbers naar adem deed happen. Wij hadden het geluk die ontwikkelingen van nabij te kunnen volgen.

Onze eerste persoonlijke ontmoeting met Julian Assange vond plaats in juli 2010 in Londen. Hij zag er vermoeid, bleekjes en ongeschoren uit, droeg al dagenlang dezelfde kleren en hij kwam op sokken, zonder schoenen. We leerden al snel dat dat voor hem niets bijzonders is. Een ruzzak en een reistas, dat is alles wat hij

nodig heeft om voortdurend in beweging te zijn. In de zomer van 2010, toen hij nog door Londen kon wandelen zonder te worden herkend, was al aan zijn houding te bespeuren dat hij wist geschiedenis te schrijven.

Sindsdien verwierf hij de status van een popster: zijn gezicht siert de omslagen van tijdschriften, er zijn Assange-maskers, fanclubs op Facebook, protestacties. Assange splitst en polariseert, is geliefd en gehaat, heeft zich radicaal gewijd aan een missie, zijn missie. Noch voor anderen, noch voor zichzelf bestaat ruimte voor compromissen.

Julian Assange is een computervirtuoos. Hij kan zich urenlang wijden aan het toetsenbord van zijn pc van driehonderd dollar. Dan duikt hij onder in een wereld die draait om de inzet van moderne informatietechnologie ter bevordering van wat hij 'rechtvaardige hervormingen' noemt. Het is zijn wereld, al sinds zijn tienerjaren toen hij zichzelf en zijn hackervrienden de Internationale Subversieven noemde. IRL, in real life, zoals het in computerjargon heet, in het echte leven dus, waar de communicatie niet alleen uit nullen en enen bestaat, gaat de natuurwetenschapper minder omzichtig te werk. Assange kan provocerend zijn, snijdend en verwondend als hij het gevoel heeft niet met anderen op hetzelfde intellectuele niveau van gedachten te kunnen wisselen, en dat gevoel heeft hij vaak: zijn intelligentiequotiënt ligt naar eigen zeggen, afhankelijk van de meting, tussen 146 en 180 – ver boven het gemiddelde. Zijn vaardigheid mensen aan zich te binden is minder sterk ontwikkeld. Hij laat een spoor van teleurstelling en verdriet achter; het lijkt geen toeval dat hij is gestruikeld over de beschuldiging van verkrachting van twee vrouwen. Dat zou allemaal zijn zaak zijn geweest, die hij met zichzelf, die vrouwen en desnoods met een rechter zou moeten uitmaken, als niet Assange zelf de definitie van het private en openbare in zijn handelen had doen vervagen. Hij is een radicaal die compleet andere grenzen stelt, zowel politiek als persoonlijk, en hij gaat verder dan algemeen gang-

baar is – vaak te ver. Assange heeft een visie en beschikt over charisma. Hij heeft het talent mensen voor zich te winnen door hen te inspireren, tot aanhangers te maken; die sterke, magnetische uitstraling maakt veel goed. Zijn uitzonderlijke aard herinnert aan het type politicus dat verdeeldheid zaait en polariseert, maar de beschouwer desondanks fascineert. Assange is een pr-kunstenaar, niet in de laatste plaats als het zijn eigen persoon betreft. Het is mogelijk een zwak voor Assange te hebben, maar om zijn werk te waarderen is dat niet noodzakelijk.

In onze ogen is WikiLeaks zowel een uitzonderlijk idee als een logisch gevolg van de digitale revolutie. Het concept van een ont-hullingsplatform is niet nieuw, er zijn diverse voorlopers aanwijsbaar. Maar niemand heeft de mogelijkheden van internet voor een zo goed mogelijke bronnenbescherming zo consequent omgezet en internationaal bekendgemaakt als Assange en zijn medestrijders. WikiLeaks is geen substituut voor de journalistiek maar verandert haar wel. Het platform maakt originele documenten openbaar en in dat opzicht lijkt het meer op een archief. Journalistiek betekent in onze opvatting: onderzoek doen naar zaken en verhalen; aanwijzingen nagaan; met zoveel mogelijk betrokkenen spreken en de lezer analyse en context bieden. Wij zijn niet van mening dat originele documenten altijd de waarheid van een gebeurtenis weerspiegelen. Maar het materiaal dat WikiLeaks in de afgelopen jaren, ook vóór 2010, heeft gepubliceerd, is een waardevolle, deels unieke winplaats voor journalistieke arbeid.

Al jaren volgen wij de geschiedenis van WikiLeaks op de voet. Dat de internetsite en de makers serieus genomen dienden te worden, werd ons in 2008 duidelijk toen er bij WikiLeaks documenten opdoken van de Zwitserse bank Julius Bär, en de bank pogingen ondernam daar langs juridische weg een stokje voor te steken. In 2009 lazen wij de briefwisseling met het hoofd van de Duitse inlichtingendienst BND, Ernst Uhrlau. Die was pijnlijk voor de BND, niet voor WikiLeaks. In dat jaar hadden we voor het eerst

contact met Daniel Domscheit-Berg, de Duitse woordvoerder van WikiLeaks die in de nazomer van 2010 uit de organisatie stapte, en dat contact hebben we vanaf die tijd onderhouden.

Het verhaal van WikiLeaks is ook een verhaal van vriendschap, teleurstelling en verraad. Het speelt voor een groot deel in de fascinerende subcultuur van hackers en 'hactivisten' die hun eigen vrijheidsideologie en moraal volgen en die het milieu vormen waaruit de visioenen van Julian Assange zijn voortgekomen. Uit die wereld komt ook de ex-hacker Adrian Lamo, die de vermoedelijke WikiLeaks-informant Bradley Manning aan de FBI heeft verraden; wij hebben voor dit boek zowel met Lamo gesproken als met Mannings advocaat David Coombs en met mensen uit de omgeving van Manning. Wie zich nader in Lamo en Manning verdiept, begrijpt tot op zekere hoogte waarom zij handelden zoals zij deden.

Dit is geen geautoriseerde biografie van Julian Assange, maar wie zich met WikiLeaks bezighoudt moet zich vooral op Assange richten. Wij hebben hem en enkele van zijn belangrijkste metgezellen een halfjaar lang gevolgd en met hen gediscussieerd, persoonlijk in Londen en Berlijn, en regelmatig daar waar Assange c.s. ongeacht onderlinge afstanden en tijdzones het makkelijkst te treffen zijn: online, in een chatroom.

Om Assange te begrijpen is het nodig hem meer dan twee of drie keer te ontmoeten. Hij heeft een façade opgericht waar moeilijk doorheen te breken is. In dat opzicht heeft hij veel weg van de beroeps politician; het beeld dat in vele portretten van hem wordt geschetst is vooral een weergave van die façade. Over zijn privéleven wilde hij aanvankelijk absoluut niet praten. Uiteindelijk heeft hij deze voorwaarde laten varen, in elk geval voor een deel.

We hebben zijn woorden zoveel mogelijk geverifieerd via gesprekken met mensen die een deel van zijn leven waren of zijn. In de maanden waarin dit boek ontstond, konden wij met ongeveer een dozijn nog actieve en voormalige medewerkers van Wiki-

Leaks gesprekken voeren, in Engeland, Duitsland, Australië, IJsland en de VS. Zij oordeelden deels positief, deels negatief over Assange. Voor *Der Spiegel* hebben we de publicatie van de beide oorlogslogboeken uit Irak en Afghanistan alsook van de ambassadeberichten voorbereid en daartoe contact gehouden met Assange en zijn mensen én met journalisten van het Britse dagblad *The Guardian* en de Amerikaanse *The New York Times*. In die tijd hebben we veel discussies en twistgesprekken met Assange gevoerd omdat wij op veel punten een andere opvatting hebben. Wij delen noch zijn complottheoretische zienswijze, noch zijn vernietigende kijk op de journalistiek en menen dat het WikiLeaks goed zou doen zich naar democratische structuren te voegen. We hebben Julian Assange echter anders meegemaakt dan hij vaak wordt afgeschilderd: niet arrogant, onrechtvaardig of kwetsend, maar als een uitzonderlijke gesprekspartner met inspirerende ideeën.

1 Staatsvijand WikiLeaks

Julian Assange leeft op sinterklaasavond 2010 nog slechts enkele uren in vrijheid, maar hij heeft zijn humor niet verloren. We hebben een chatafspraak. Hij zit in Engeland en wacht op de dingen die gaan komen, terwijl zijn advocaten met Scotland Yard onderhandelen over zijn arrestatie en uitlevering aan Zweden.

‘Ze weigeren een toelichting op het arrestatiebevel te geven, tot ik gearresteerd ben,’ schrijft hij. ‘Dat is hoogst ongebruikelijk.’ Het voorspelt ook weinig goeds, vermoedt hij, ‘dat ze me alléén in een cel willen zetten of dat er, in het ergste geval, sprake is van een Amerikaans arrestatiebevel.’

Assange stuurt een link die naar een spotprent leidt. Een muisaanwijzer vliegt twee kantoortorens in waar duizenden documenten uit naar buiten dwarrelen, met daarboven de tekst WIKILEAKS. Het is een toespeling op de Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken Franco Frattini, die Assanges jongste rebellie, de geplande openbaarmaking van meer dan 251.000 geheime berichten, tot de ‘elfde september van de diplomatie’ heeft uitgeroepen.

Een tweede link betreft een satire op een reclame-uiting van autoverhuurbedrijf Sixt. De poster toont Assange – blond haar, antracietkleurig kostuum, rode stropdas – onder het opschrift: VERVOLGINGSWAAN? VOORDELIGE VLUCHTAUTO’S VINDT U BIJ SIXT. Het is Assange-humor: snijdend, confronterend, onverschrokken.

Over een vluchtauto beschikt hij echter niet. De volgende ochtend meldt Julian Assange zich bij een politiebureau in Londen. Het is de finale van een jaar dat nauwelijks spectaculairder had kunnen zijn.

In de zomer van 2010 betreedt WikiLeaks met flair de bühne van de wereldpolitiek. In de nacht van 26 op 27 juli maakt de groep op internet een databank openbaar met circa 76.000 geheime oorlogsberichten van het Amerikaanse leger tijdens de Afghanistan-campagne: verslagen van noodlottige commandoacties, inschattingen van de inlichtingendienst en duistere interne situatieschetsen. Het bericht over de onthulling gaat binnen enkele minuten als gloeiend heet nieuwsfeit de wereld over en het is een van die zeldzame momenten waarop er geen landsgrenzen en tijdzones lijken te bestaan, alsof er een mondiale agenda bestaat en een mondiaal zicht op datgene waardoor de internationale politiek wordt aangedreven. De onthulling verrast de strijdende partijen in het Hindoekoesj-gebergte in gelijke mate. Kort na de openbaarmaking staat de Amerikaanse defensie-minister voor de camera's om die daad als 'onverantwoordelijk' te veroordelen. Een woordvoerder van de Taliban verklaart dat de organisatie al in de documenten op zoek is naar mogelijke Amerikaanse spionnen. In alle berichten over de onthulling is de meest gehoorde vraag wie of wat WikiLeaks eigenlijk is, en wie zich er precies achter verbergt.

Het antwoord op die vraag is verontrustend, in elk geval in de ogen van regeringen en regimes over de hele wereld, maar ook van concerns, sekten en andere gesloten organisaties. De vraag dwingt tot nadenken, zeker bij de media die WikiLeaks tegelijkertijd als concurrent en als mogelijkheid beschouwen. Bij de overtuigende democraat, voor wie de transparantie van politieke processen en de controle van de verantwoordelijken de kern vormen, vlamt de hoop op. WikiLeaks is tegelijkertijd een verrijking en een bedreiging, een combinatie die zich op die manier nooit eerder heeft aangediend.

Met WikiLeaks is een politieke speler opgestaan die de machtsvraag stelt. Het gaat niet om de vraag uit welke partij de volgende president van een land komt of welk politiek systeem de overhand krijgt. De zeggenschap over informatie is door WikiLeaks op losse schroeven gezet. Tot nog toe beslisten regeringen en concerns wat er geheim werd gehouden, en hoelang. Er bestaan wetten die de geheimhoudingstermijn betreffen. Maar in diverse landen, waaronder de VS, Duitsland en Nederland, bestaat ook de Wet openbaarheid van bestuur waarop een beroep kan worden gedaan door journalisten die inzage willen krijgen in documenten die de staat achter slot en grendel houdt. Verzoeken om informatie worden meestal pas na lange tijd gehonoreerd en vaak afgewezen.

WikiLeaks wil de overheden van deze wereld niet de politieke controle ontnemen, maar de controle over kennis en informatie. Plotseling is er een nieuwe speler die het recht opeist mee te bepalen wat er geheim blijft.

Alleen al het besef dat er potentieel niets verborgen blijft, dat alles in het licht van de openbaarheid kan worden gerukt, moet tot een betere wereld leiden, zo is de gedachte. Worden de machthebbers door hun burgers gecontroleerd, dan ontstaat er in het beste geval een betere politiek. Het internet maakt het mogelijk dat de drempels voor het deelnemen aan politieke processen worden verlaagd. Het concept heeft enkele verraderlijke kanten, maar het proces is even eenvoudig als doeltreffend. Het is de gedachte van machtscontrole en -beteugeling.

In de aanzet zijn elementen aan te treffen uit het tijdperk van de Verlichting, waarin filosofen als Immanuel Kant met een beroep op de mondige, verlichte burger de duurzame wereldvrede eisten, verbonden met de libertaire lijnen uit de revolutie van de studenten rond 1968, wier strijdkreet '*Power to the people*' door de straten van Parijs, Berlijn en Berkeley schalde. Een sterke invloed op die leidende gedachte werd ook uitgeoefend door het in de jaren tachtig ontwikkelde hackerethos dat de burger wil zien als een mondige

staatsburger, gepokt en gemazeld door de nieuwe technische mogelijkheden van het internet.

Het is een conceptuele mengeling van tegenkracht en door de burgermaatschappij gecontroleerde heerschappij die zich bij Julian Assange tot een gesloten wereldbeeld heeft gevormd en door hem in een soort preambule van WikiLeaks werd gegoten. 'Alleen wanneer de burgers de ware plannen en handelwijze van hun regeringen kennen, kunnen ze oprecht besluiten er steun aan te verlenen,' heet het daar. 'Historisch gezien waren de vormen van open regeringen met de beste overlevingskansen die waarin openbaar-makings en onthullingen werden beschermd. Waar geen sprake van die bescherming is, zal het onze missie zijn haar tot stand te brengen.'¹ Vol overmoed zegt Assange dat WikiLeaks 'de machtigste inlichtingendienst van de wereld' kan worden, 'een inlichtingendienst van het volk.'²

De strijd om informatie is van oudsher een strijd om de macht. Elke moderne staat behoedt zijn geheimen met veel inzet van middelen. Regeringen beoefenen diplomatie achter gesloten deuren, legers verhullen hun eigen capaciteit voor de vijand. Politicologen als Herfried Münkler beschouwen dit als een constitutionele uitdrukking van de moderne institutionele territoriumstaat: het succes daarvan kan men 'ook als het resultaat van zijn succesvolle monopolisering van het politieke geheim begrijpen.'³ Bijna alle staten van deze wereld onderhouden royaal uitgeruste inlichtingendiensten die enerzijds de eigen geheimen moeten beschermen en anderzijds de geheimen van andere staten dienen te achterhalen. Niet voor niets hoort het verraden van staatsgeheimen in bijna alle landen tot de delicten die met een hoge gevangenisstraf, in sommige landen zelfs met de doodstraf, worden gesanctioneerd.

Voor vrijwel geen enkel land geldt dat zo sterk als voor de Verenigde Staten van Amerika. In een opmerkelijke analyse heeft de *Washington Post* de balans opgemaakt van de explosieve uitbrei-

ding van de geheimhoudingscultuur na de aanslagen van 11 september 2001.⁴ De Amerikaanse overheid maakt jaarlijks 75 miljard dollar vrij voor de eigen inlichtingendiensten, een bedrag dat overeenkomt met meer dan de helft van de totale Oostenrijkse rijksbegroting. Volgens Dana Priest en William Arkin, journalisten van de *Washington Post*, zijn er momenteel 850.000 Amerikanen die toegang hebben tot het 'Top Secret'-niveau. Verspreid over de VS zijn er ongeveer 10.000 plaatsen waar de overheid geheimen bewaart en verwerkt. Alleen al de gegevens die de VS door spionage in binnen- en buitenland vergaart, stromen jaarlijks samen tot circa 50.000 inlichtingendienstberichten die als vertrouwelijk zijn aangemerkt. De machtigste natie ter wereld onderhoudt vandaag de dag een overdadige wirwar aan geheimen die nauwelijks is te overzien en waaruit moeilijk te controleren activiteiten voortvloeien.

Voor de Amerikaanse overheid is daarom alleen al het bestaan van WikiLeaks een bedreiging. De diefstal van de geheime oorlogslogboeken uit Afghanistan en Irak raakt Amerika diep en komt van een zijde waarvan voordien geen gevaar te duchten scheen. Historisch gezien namen de dreigingen toe doordat de Russische inlichtingendienst vertrouwelijke informatie ontvreemde of de Taliban een lading dood en verderf zaaiende Stinger-raketten in handen kreeg. Maar een insider uit de eigen gelederen, een Amerikaanse soldaat, die zijn kennis ter publicatie naar een internetsite stuurt waar iedereen er op elk moment inzage in heeft? Dat is een nieuw fenomeen op een nieuw front, een nieuwe asymmetrische bedreiging waarop de Amerikaanse overheid niet was voorbereid. De opponent die voor meer transparantie wil zorgen, heeft niet meer nodig dan een USB-stick of een gebrande schijf en toegang tot het internet. Voor het leger en de inlichtingendiensten is dat een nachtmerriescenario.

De door WikiLeaks openbaar gemaakte gegevens vertegenwoordigen 'een schat aan historische kennis die inzage geeft in

operaties die nu actueel zijn', klaagt Michael Hayden, de voormalige directeur van de machtige National Security Agency (NSA) en het latere hoofd van de CIA. De openbaarmaking daarvan is 'een tragedie'.⁵

En daarmee doelde Hayden slechts op de documenten uit Afghanistan, waarvan de bekendwording in Amerika tot grote woede leidde maar zonder duidelijke gevolgen werd geïncasseerd. In een snelle opeenvolging kwam WikiLeaks eerst met 390.000 geheime oorlogsberichten van het Amerikaanse leger in Irak en vervolgens met de ambassadetelegrammen van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor historici en regeringen van andere landen is het diplomatenarchief een faraograf van onschatbare waarde. Voor de zo op discretie en etiquette gerichte diplomaten is dat het grootst denkbare kwaad.

Het leger en de diplomatie zijn de twee dragende zuilen van de Amerikaanse wereldpolitiek. Twee grote oorlogen, twee keer geblameerd, uitgekled, verraden: er zullen maar weinig interne overheidszaken zijn die in het patriottistisch gezinde Amerika tot op dat moment als zo heilig golden als de operatieberichtgevingen van de Amerikaanse strijdkrachten, vooral als die betrekking hebben op een oorlog die nog gaande is. Daarbij komt nog dat iedereen inzage krijgt in de interne communicatie van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken. WikiLeaks, opgekomen om de machtigen te controleren, is intussen zelf een machtig werktuig geworden. Julian Assange en zijn organisatie hebben de wereldpolitiek veranderd. Of dat ten goede of ten kwade is, zal moeten blijken.

De Verenigde Staten hebben WikiLeaks intussen officieel tot staatsvijand verklaard; WikiLeaks vormt een bedreiging voor de nationale veiligheid. Landen als China, Noord-Korea, Zimbabwe, Vietnam en Thailand oordeelden al veel langer dat klokkenluiderssites op internet een bedreiging vormen en blokkeerden derhalve de internettoegang tot WikiLeaks. Amerika heeft ten dele

een inhaalslag gemaakt: overheidsmedewerkers is verboden het internetadres te bezoeken en zelfs de eerbiedwaardige Congresbibliotheek werd op last van het Witte Huis de toegang tot WikiLeaks ontzegd. De Verenigde Staten van Amerika die met het oog op de vrijheid van publicatie op dezelfde lijn zitten als het regime van China – wie had zich dat kunnen voorstellen?

Hoe diep de haat van rechts Amerika tegen het project is, tonen de scherpe reacties na elke volgende onthulling. ‘De CIA zou Assange moeten doden’ door hem een kogel door zijn hoofd te jagen, eiste de discussiepagina ‘Right Wing News’ die nauwe banden met de TeaParty-beweging heeft, en wel ‘openlijk, als een waarschuwing’. Sarah Palin, volgens velen de aankomende presidentskandidate van de Republikeinen, stelt Assange op één lijn met Osama bin Laden – hij zou meedogenloos moeten worden vervolgd, als een staatsvijand dus. Dat vinden ook Mike Huckabee, republikein en voormalig gouverneur, die voor de bronnen van informatie de doodstraf eist, en Mitch McConnell, senator en aanvoerder van de Republikeinen in het Congres, die over Assange zegt: ‘Ik vind dat die man als een hightechterrorist moet worden beschouwd.’

Een nauwkeurig uitgewerkt bestrijdingsscenario is voorgesteld door Marc Thiessen, de schrijver van de redevoeringen van George W. Bush. WikiLeaks zou ‘een criminele organisatie’ zijn ‘die haar bestaansrecht wil ontlenen aan het ontvreemden van geheime informatie die de nationale veiligheid betreffen, om die vervolgens zoveel mogelijk te verspreiden ten behoeve van de vijanden van Amerika’, schreef hij in een commentaar voor de *Washington Post*.⁶ WikiLeaks zou een ‘onmiskkenbaar en absoluut gevaar voor de nationale veiligheid van de Verenigde Staten’ betekenen.

Thiessen beoordeelt de openbaarmaking van oorlogsberichten als spionage, mogelijkerwijze ook als ondersteuning van terrorisme. De website zou daarom ‘gesloten moeten worden om de openbaarmaking van verdere documenten te verhinderen’, en de

leidende figuren dienen te worden veroordeeld. De regering van de VS zou daartoe diverse mogelijkheden ter beschikking staan. Idealiter zou de VS-regering met overheden uit de hele wereld langs juridische weg moeten samenwerken, maar als een dergelijke samenwerking niets oplevert, is de tijd rijp om zelfstandig te handelen – desnoods met inschakeling van de inlichtingendienst en het leger.

De vroegere medewerker van Bush beveelt daartoe de inzet van de NSA aan, de door mythen omgeven grootste inlichtingendienst van Amerika die zijn hoofdkwartier heeft in Fort Meade aan de Oostkust en die in samenwerking met het leger dag en nacht het internet en de wereldwijde satellietcommunicatie controleert. Pas in mei 2010 heeft president Barack Obama een nieuw ‘US Cyber Command’ ingesteld, een militaire commandocentrale voor de digitale oorlogvoering op internet. ‘De arrestatie van Assange zou een zware klap betekenen voor de groep, maar het is niet genoeg hem uit de weg te ruimen,’ argumenteert Thiessen. ‘We moeten ook de geheime documenten terugkrijgen en het systeem vernietigen dat hij heeft opgebouwd om illegale vertrouwelijke informatie te ontvreemden.’ De columnist eist een cyberoorlog tegen WikiLeaks, en precies die zal korte tijd later worden gevoerd.

Thiessen en de aanhangers van de Tea Party zijn wellicht bijzonder radicale stemmen, maar er komt ook kritiek uit het midden van de Amerikaanse samenleving. De democratische regering van Obama reageert nauwelijks minder emotioneel. De onthullingen kunnen ‘dramatische gevolgen’ hebben, zegt Obama’s minister van Defensie Robert Gates, en zijn superieur Michael Müllen voegt daar nog aan toe dat het bloed van een jonge Amerikaanse soldaat en van een Afghaans gezin al aan de handen van Julian Assange kleeft.⁷ De FBI stelt onmiddellijk na de eerste onthullingen een onderzoek in of Assange en zijn medestrijders mogelijkterwijs aan de hand van een hoogstzelden toegepaste Amerikaanse wet kunnen worden vervolgd. Ook de machtige democratische sena-

tor Dianne Feinstein eist de toepassing van die wet: de 'Espionage Act' uit 1917.

De wet, die onder president Woodrow Wilson werd aangenomen toen Amerika zich in 1917 in de Eerste Wereldoorlog mengde, was bedoeld om het leger aan het thuisfront te beschermen. Verspreiding van informatie die de operaties van de Amerikaanse strijdkrachten kon hinderen werd strafbaar gesteld. De wet was als een muilkorf waar het ging om militair-patriottistische vragen en werd als maatregel tegen de oppositie ingezet. Eugene Debs, presidentskandidaat van de socialistische partij, moest voor enkele jaren de gevangenis in omdat hij zich openlijk tegen het oproepen van soldaten had uitgesproken. Meer dan 900 mensen werden op grond van de Espionage Act tot maximaal twintig jaar gevangenisstraf veroordeeld, onder wie de bekende joodse anarchiste Emma Goldmann. Ook toen president Wilson later, onder de indruk van de veroordelingen die alle perken te buiten gingen, de meeste straffen verminderde, bleef de wet tot op heden onaangetast. Nog in de Tweede Wereldoorlog werd het tijdschrift *Social Justice* van de conservatieve missionaris Charles Coughlin op grond van dezelfde wet verboden.

Een publicatieplatform dat van spionage wordt verdacht? In Washington wordt WikiLeaks steeds minder geaccepteerd als een digitale variant van het in de VS hoog aangeschreven 'klokkenluiders'-model dat anonieme insiders de mogelijkheid geeft te waarschuwen voor misbruik en corruptie, de transparantie te bevorderen en uiteindelijk de democratie te versterken. In de ogen van de politieke elite in Washington is WikiLeaks veeleer de moderne variant van een buitenlandse inlichtingendienst, een gevaarlijke tegenstander.

De geheime militaire en diplomatieke informatie leek de afgelopen decennia vooral tegen één organisatie beschermd en beveiligd te worden: de Russische inlichtingendienst. Tijdens het Oost-West conflict gold de KGB als de belangrijkste vijand van

spionnen. De officieren van de geheime dienst uit Moskou probeerden in Washington zoveel mogelijk staatsgeheimen te achterhalen. Datzelfde probeerde (en probeert) de vanuit Langley in de staat Virginia opererende CIA in Moskou. In het centrum van deze wederzijdse spionagepogingen stonden steeds de twee domeinen die ook WikiLeaks bezighouden: het leger en de buitenlandpolitiek.

Het wellicht spectaculairste voorbeeld is analist van de inlichtingendienst Aldrich Ames, die 31 jaar voor de CIA werkte en zich tijdens die periode lange tijd met de Sovjet-Unie bezighield. In april 1985 meldde Ames zich heimelijk bij de Sovjetambassade in Washington om zijn diensten aan te bieden. Weldra groeide hij uit tot een meesterspion voor Moskou. Hij leverde geheime informatie, lijsten met namen van mogelijke CIA-verklikkers, plannen voor operaties van de CIA, interne situatietanalyses en gegevens over de technische mogelijkheden van Amerikaanse overheidsinstanties. Ames deponeerde honderden geheime documenten op een met de KGB afgesproken geheime plek. De KGB bedankte hem met geld en nieuwe opdrachten. De FBI gaat ervan uit dat Ames' verraad ongeveer tien CIA-informanten het leven heeft gekost en dat er door zijn toedoen circa honderd geheime operaties verkeerd afliepen.

Nadat de CIA en de FBI jarenlang naar het lek hadden gezocht, viel begin 1993 de verdenking op Ames: hij woonde ondanks zijn bescheiden bezoldiging in een kast van een huis en reed rond in een dure sportwagen. Bij een huiszoeking in februari 1994 werden er bewijzen aangetroffen en in april 1994 kreeg hij levenslang. Hij zit zijn straf uit in een staatsgevangenis in Pennsylvania.

De buitenlandse inlichtingendienst van Moskou heet intussen FSB en al worden er nog steeds pogingen gedaan om nieuwe spionnen in Washington te rekruteren, de meest bekende hebben meer weg van een lachfilm. In de zomer van 2010 arresteerde de FBI een kring van twaalf vermoedelijke Russische agenten

rondom de roodharige Russin Anna Chapman. Over een periode van tien jaar leidden zij met valse papieren een gecamoufleerd bestaan; hun opdracht bestond uit het verzamelen van interne informatie over de Amerikaanse buitenlandpolitiek. Chapman is een attractieve jonge vrouw die op haar pagina op Facebook onbekommerd uit de school klapt. Ze is het gezicht geworden van de moderne Russische spionne, zij het geen bijzonder succesvolle. Was het haar gelukt geheime telegrammen vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken naar Rusland te smokkelen, dan zou ze voor Moskou tot de status van meesterspionne zijn opgeklommen.

Bradley Manning, de jonge Amerikaanse soldaat die ervan wordt verdacht WikiLeaks de geheime oorlogsberichten en de correspondentie van het ministerie van Buitenlandse Zaken toegespeeld te hebben, was voor de Amerikaanse regering veel gevaarlijker dan Anna Chapman en al haar agentenvriendjes samen. Hij is, als hij dan wordt veroordeeld, eerder een nieuwe Ames. Hij had toegang tot het beveiligde computernetwerk van de overheid waar de militaire geheimen uit Irak en Afghanistan en de ambasadetelegrammen van het ministerie van Buitenlandse Zaken werden opgeslagen. Om te kunnen doen wat hij deed hoefde hij niet eens in Washington te zijn. Het volstond dat hij ergens op de wereld in een of ander sober legergebouw toegang had tot een computer die gekoppeld was aan het overheidsnetwerk.

Nog nooit was spionage zo eenvoudig als in het internettijdperk. Vandaag de dag is het voldoende als een overheidsdienaar zich op last van zijn geweten bij WikiLeaks meldt en bereid is een bestand met vertrouwelijke gegevens te versturen. Dankzij moderne netwerken is de plek waar hij zich bevindt onbelangrijk geworden. Beslissend is welke toegang hij tot bepaalde informatie heeft. Bijna tweeënhalf miljoen personen hadden in 2010 toegang tot overheidsdocumenten die als vertrouwelijk waren geclassificeerd – tweeënhalf miljoen potentiële spionnen.